فەرهاد شاکر: پەروەردەکارێکی بە ئەزموون و شاعیرێکی کوردپەروەر.. یاسین برایم

فەرهاد کێیە؟

فەرهاد شاکر عەبدولعەزیز مجروم لە ساڵی 1936 لە چەمچەماڵ لە دایکبووە، چونکە باوکی ئەوکات کاتبی دادگای بەرایی چەمچەماڵ بووە. لە شاری ڕواندز خوێندنی بنەڕەتی و ناوەندی خوێندووە. لە ساڵی 1957 خانەی مامۆستایانی بەعقوبە تەواو دەکات. لە ساڵی 1958 لە گوندی دەرگەڵە دەبێتە مامۆستا. لە ساڵی 1953 لەگەڵ لەتیف نادر پەیوەندی دەکەن بە پارتی دیموکراتی کوردستان. لە ساڵی 1961_1963 لەسەر کاری سیاسیی و چالاکیی کوردایەتیی لە کوت زیندان دەکرێت. دواتر زیندان دەشکێنێت و ڕادەکات. پاشی لە گوندێکی نزیك بەغدا، بەناوی سەعیدە دادەمەزرێتەوە. لە ساڵی 1965 دەگوازرێتەوە بۆ گوندی (باوەکوچك) لە هەڵەبجە. لە ساڵی 1969 دەگوازرێتەوە بۆ نێو شاری سلێمانی، لە قوتابخانەی زانستی ئێواران، وانە دەڵێتەوە. پاشی دەگوازرێتەوە پارێزگای هەولێر و قەزای ڕواندز لە قوتابخانەی جوندیان و دواتر قوتابخانەی پاشای گەورە لە ڕواندز. لە ساڵی 1972 لە ڕواندز دەیگوازنەوە بۆ شارۆچکەی مەخموور و پاشان بۆ هەریر و بۆ شاری هەولێر و دواتر دەیگوازنەوە هەمان قوتابخانەی پاشای گەورە لە ڕواندز. لە ساڵی 1974 ئاوارەی ئێران دەبێت. دوای گەڕانەوە لە قوتابخانەی مهاباد لە گەڕەکی ئازادی شاری هەولێر دەبێتە مامۆستا. لەبەر شارەزایی لە بواری شێوەکاری و خۆشنووسیدا، وەکو هونەرمەندێکی دەستڕەنگین و ڕۆشنبیرێکی خاوەن هەڵوێست و مامۆستایێکی بە ئەزموون دەیگوازنەوە بۆ فەرمانگەی هۆیەکانی فێرکردن وەکوو سەرپەرشتیاری چاپ و دیزاین، دەستبەکاردەبێت. تا ناوەڕاستی نەوەهەدەکان، لەم فەرمانگەیە خزمەتی کردووە و جێی پەنجەی دیاربووە. نزیکی 15 ساڵ، بە سەدان لە هۆیەکانی فێرکردنی بۆ گشت وانەکان و سەرجەم قوتابخانەکان دروستکردووە. سەرپەرشتی ژمارێکی زۆری پەرتووکی قوتابخانەی کردووە، تا ئەو ڕۆژەی خانەنشین دەبێت. لە ساڵانی هەشتایەکان لەگەڵ پێنج کەس ڕەوانەی سوێد دەکرێت، شارەزایێکی باشی وەردەگرێت لەکارکردن لەسەر چاپخانەکانی ئەوکاتەی پەروەردە. بەشی زۆری پۆستەرەکانی بابەتی فیزیا و ئەندامەکانی لەشی مرۆڤ و کۆمەڵەی خۆر و زیندەوەرزانی و

بابەتەكانی تر بۆ پەروەردەی چاپكردوون، ئەمەش نەك هەر بۆ پەروەردەكانی كوردستان، بەڵكوو بۆ سەرجەم شارەكانی عێراق دەنێردران، لەبەر ئەوەی چەند ساڵێك وانەی بە عەرەبی وتووتەوە و بەهۆی سەفەر و گەشتكردنیش، شارەزایێكی باشی لە زمانی توركی و ئینگلیزی هەیە(1).

لەناوەڕاستی پەنجایەكان بەسەرەوە و شیعری نووسیوە و لە ڕۆژنامە و گۆڤارەكانی ئەوسای كوردستانی بڵاو كردۆتەوە، بە تایبەتی گۆڤاری هەتاو (1954_1960). شیعرەكانی باسی كوردایەتی و سروشتی جوانی كوردستان و هوشیاری كۆمەڵایەتی كردووە. شارەزایێكی باشی لە شیعر و ئەدەبی كوردی هەیە و شیعری زۆریشی لەبەرە. لە خێزانێكی شیعردۆست پەروەردەبووە و (مەجروم(2))ی باپیری شاعیریكی دیاربووە و چەند زمانێكی زانیووە. باوكیشی هاوڕێیەكی نزیكی شێخ مەحمودی نەمر بووە، لە حكوومەتەكەی ئەویش دەبێتە بەڕێوەبەری پۆستە و گەیاندن. دوای هاتنی ئینگلیزەكان بۆ شارەكە، لە سلێمانی دووری دەخەنەوە بۆ بەغدا. ناهێڵن بە هیچ شێوەیەك ڕوو بكاتەوە ئەو شارە. ئەوە بوو لە دوایدا ڕوو دەكاتە قەزای ڕواندز و نیشتەجێ دەبێت. شاكر مەجروم، باوەڕپێكراوی ڕۆژنامەی ژیانەوە و ژین و گۆڤاری پەیژە و گۆڤاری زاری كرمانجیی بووە لە بەغدا و لە ڕواندزیش تا ڕۆژی مردنی باوەڕپێكراوی گۆڤاری هەتاو بوو(3) . فەرهادیش لە بنەماڵەیەكی كوردپەروەر و ڕۆشنبیر، دەبێتە شیعردۆستێكی باش و شیعری چەندین شاعیری كورد لەبەر دەكات. بە خۆشی شیعر دەهۆنێتەوە. خاوەن شیعری زۆر بووە لە ڕووداوەكانی ساڵی 1974 بەشێكی زۆری ئەرشیف و بەڵگەنامەی ئەو بنەماڵەیە دەفەوتێت و بەم شێوەیەش شیعرەكانیش دەبنە خۆڵەمێش شەڕ و بارودوخی ئەوكاتەی كوردستان(4).

مامۆستا فەرهاد، ئێستا لە شاری سلێمانی نیشتەجێیە و كەسێكی ڕووناكبیر و شارەزایە لە بواری مێژوو و ئەدەب و شیعر بەتایبەتی مێژووی شاری ڕواندز و جوڵانەوەی سیاسیی و شۆڕشگێڕیی و حزبایەتی و هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلوول. كەسێكی خاوەن هەڵوێست و بوێربووە. كەسێكی خۆشەویست و دڵسۆز و چالاك و پڕ وزە و توانا بووە. هەر ئەمەش وایكردووە، باجی ئەو كوردبوونەی بدات، ڕەنگە گواستنەوەی لە كاری مامۆستایەتی لەو شارە بۆ ئەم شارە گەواهی ئەم ڕاستیەمان بۆ.

زرار محەمەد، مامۆستا و هونەرمەندی دیاری كورد لەسەر ئەم پیاوە، دەڵێت:"دەستی شیعری هەیە ئەو پیاوە زۆر بەهرەدارە، لە شیعر لە نووسین لە هونەر. برادەری منە و ڕۆح بە ڕۆحە و زۆرم خۆشدەوێت. فەرهاد زۆر زۆر زیرەكە، دەستی وێنەكێشانی زۆر بەهێزی هەیە، بەڵام هیچ پێشانگایی نەكردەوە. زۆرم هاندەدا. لە هۆیەكانی فێركردن بوو، ناردیان بۆ سوێد نزیكەی دووسێ مانگان لە سەر ئەركی حكومەت لەوێ

مانەوە. لە پێشەنگی ئەو مامۆستایانەیە کە بوونە پارتی. کەسێکی کوردپەروەر و لێهاتووە. وەختەکی لەگەڵ من پێشمەرگەبوو."(5)

لە دەسپێکی ئەم نووسینەدا، ژیاننامەی شاعیرمان کردە، پەنجەرێکی قەشەنگ، تا ئاوڕێك لەو شاعیرە و مامۆستا دڵسۆزە بدەینەوە، کە لەتەمەنێکی بچووك شیعری بڵاوکردوتەوە، واتە ئەو شیعرانەی لە دەسپێکیی نووسین و بڵاوکردنەوەی لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکان. سەرەتا بە شیعرێکی منداڵانەی ئەو دەست پێ دەکەم، کە ئەوکات، بە تەمەنێکی کەم، ناوی دەکەوێتە سەر ڕووپەڕی ڕۆژنامە. ئەم شیعرە بە زمانی منداڵ بۆ (ڕواندز) نووسراوە، ئەوکات تەمەنی پازدە ساڵان بووە. ئەمە یەکەمین شیعری ئەو شاعیرەیە، کە ئەوکات لە ڕۆژنامەی هەولێر(6)بڵاوکراوەتەوە. ئەو ڕۆژنامەیە یەکەم ژمارەی لە 16/12/1950 و دوا ژمارەشی لە 28/12/ 1953 دەرچوو، 140 ژمارەی لێ دەرکراوە. شیعری ڕواندز، چوار کۆپلەیە، پێنجخشتەکییە. دێڕەکان لە ڕووی برگەیەوە ناتەواون و لەگەڵ یەك ناهێنەوە. وەلێ لە ڕووی جوانی وشەکە و ڕستە شیعریەکان جوان و خاسیەتی شیعری منداڵانەی پێوە دیارە، ئەگەر چی خۆشی ئەو منداڵە بەهرەمەندە بووە، ڕواندزی خۆش ویستووە وەك: (دین) و (چاو)، ناساندنی وەکوو بەهەشت، ئامادەشە لە پێناو شار هەرچی شار لێی داوا بکات، بەچاوان بۆی جێبەجێ بکات. پاش ئەم شارەش، هەموو شارێکی ئەم دونیایەی لێ حەرامە. لە جوانیی و لە خۆشەویستی. ئەمە نموونەیێکی جوانە، هەستێکی کوردانەیە، خۆشویستنی شار و وڵاتە. لەم شیعرەدا، دەڵێت:

ڕواندز

ڕواندزە شارەکەم بەهەشت و کوێستانەکەم
گوڵ و گوڵزارو ڕەیحانەکەم دین و ئیمان و چاوەکەم
تۆ پێم بڵێ بۆ وانەکەم

من لە دونیا تا ماوم چی بفەرمووی سەرچاوم
بۆ ڕواندز زۆر سووتاوم بەو دڵەی غەمگین و پێ تاوم
لە ناویا سەیران ئەکەم

کزەی شەماڵی دەمی بەیانی بولبول دەخوێنێ لە ناو گوڵانی
بە هەزاران دڵ ببێ حەیرانی با بۆ خۆم بکەم بەزم و سەیرانی
جوانە چیا و دێڕەکەم

لوتکەی بەرزی سەربەستی چیاکەت بەفرو چنوور و ڕێواسەکەت
دەرمانی دەردە بۆ برین و زامەکەت حەرامە دونیا پاش شارەکەت
جوانە کەژو کێوەکەم (7)

هەر لەم ڕۆژنامەیە، ناوی فەرهاد هاتووە لە هەواڵێك بە ناوی (لێژنەی مەدرسە لە ناوەندی ڕواندز (8) ئەو کات پۆلی یەکەمی ناوەندی بووە، لە لێژنەی زمانی ئینگلیزی ناوی هاتووە. لەگەڵ چەند قوتابییەکی تری ئەم قوتابخانەیە. کە ژمارەیان شەش قوتابی بووە، ئەو بچوکترینیان بووە. ئەو لێژنەیەیە لە ڕووی بڵاوکراوە و نووسینی سەر دیوار و چیڕۆك و شتی وا گرنگی بە زمانی ئینگلیزی بدەن لەم قوتابخانەیە. ئەمە دەرخەری ئەو ڕاستییەیە، ئەو هەر لە تەمەنی بچووك، بەهرەمەند و زیرەکبووە، هەم لە قوتابخانە و هەم لە بواری ئەدەب و هونەریشدا.

فەرهاد هەر لە زوو بەهرەی شیعر و زیرەکی لێ بەدەرکەوتووە. هەروەها بڵاوکراوەکانی ئەوکات، بەتایبەتی گۆڤاری هەتاو، شیعری تێدا بڵاوکردۆتەوە. لە تەمەنێکی بچووك، خاوەن دەنگێکی جوان و وشەی ناسك، بەتام و بۆنی کوردەواری و کەمتر وشەی بێگانەی تێدا دەبینیت. ئەمە بەدەر لەو وێنەی جوانی هونەری ئەو شاعیرە و ڕستەکان پڕن لە هەڵوێست و هوشیاری و ئاگادارکردنەوەی تاکی کورد و جۆشدانی بە فرچکی کوردایەتیی و خەبات و قوربانیدان. شیعرەکان بۆنی شۆڕش و جوانی وڵات و سروشتی لێدێت. بۆ ئەم کات بۆ گەنجکێ کەمتەمەن، بەڵام خاوەن خامەی ڕەنگین و وشەی شیرین و ملوانکەی جوانی باڵای شیعری ئەو دەشەکێتەوە و بۆن و هەناسەی سروشتی کوردستانی لێدێت. لەم نووسینە دوو شیعری تر، ئاماژەی پێدەدەین. شیعری یەکەم بەناونیشانی کوردێك و پیرێکی هەژار(9) خودی ناونیشانەکە پێمان دەڵێت، ئەمە دەمەتەقێیەکە لەنێوان دوو مرۆڤ. یەکەم، وەکوو نەتەوەیێکی چەوساوە و ژێردەست و دووەمیش، (پیرێکی هەژار)، کە ئەویش لە ژێر زوڵم و ستەمی داگیرکەر و نەبوونی دادی کۆمەڵایەتیی و جیاوازی چینایەتیی و نەبوونی دەرفەتی خۆشگوزەرانی، جا بە هەر هۆیەکەوە بێت. لە دەسپێکی شیعرەوە لە ڕێگەی بینینی خەونەوە ئەو گفتوگۆیە دەسپێدەکات، خەوبینینەکە خودی شاعیرە، کە تازە پێناوەتە تەمەنی لاوی، خەونی لاوێکی (نوزدە ساڵان). لەو تەمەن مرۆڤ بەرەو کامڵبوون و پێگەیشتن دەچێت لە ڕووی جەستە و ئەقڵ و دەروونەوە، ڕەنگە خەونی ئەو تەمەنە خەونبینین بێت بە جوانی یار و حەز و کەف و کوڵی هەرزەکاریی و عەشق و دڵدارییێکی سادە و بینی خەون تەڵ و پڕ شەهوەت. کەچی خەونبینینی ئەم گەنجە، خەمی مللەتێکی فرامۆشکراو و داگیرکراو و مافخوراو هەڵدەگرێت. خەمی نیشتمان، خەمی کورد و خەمی ژیان و ئازادیی. پیری هەژاریش، کە خۆی دەناسێنێت وەك لوقمانی حەکیم. وەکوو شارەزا و تەگبیرکەرێکی لێزان و ئاقڵمەند. ئەمەش وەك نیشانەیێکە بۆ فریادرەسێك، سەرکردەیێك ئەم گەلە هەژارە، لە ستەم و زوڵم داگیرکەر ڕزگار بکات. تێدا وڵاتێك

لەتلەتکراو دیاردەکات کە کوردستانە. خەباتکردن و قوربانی دەوێت، لە هەمانکاتیش ئەوەمان پێدەڵێت، نەزانینیش دەردێکی کوشندەیە (هەردەم دوژمنی جەهالەتیش بن)، چونکە نەزانینیش ئاسۆیی ئەم گەلەی ڕەشتر کردووە. شاعیر لە ڕێگەی ئەم گفتوگۆ شیعرییە، ڕێگای خەباتمان نیشاندەدات. خەباتکردن لە پێناو بەدەستهێنانی ماف و ڕزگاری نیشتمان و نەتەوە. تەنانەت ئەوەشمان پێدەڵێت، ئەوانەی بەشداری ئەو خەباتە نەکەن و لە پێناوی خۆیان نەکەنە قوربانی ئەوانە زۆڵن:

ئەوەی کـــــــــوردە بۆ کوردستان
نەچێتە کـــــــــــــۆڕی تیکۆشان
هەرگیـــــــــز بەوە ناڵێم کوردە
بەڵکو ئەڵێم : (… ڵە) کوردە

ئەم شیعرە دوای شۆڕشی عەبدولکەریم قاسم نووسراوە، ڕەنگدانەوەی ئـەو شۆڕشەیـە، کـە گەلانـی ئەوسـای عێـراق بـە ئومێـدێکی گـەورە دەیانڕوانیە ئایندەی عێراق. تێدا پەیامی ئەوە دەگەینێت لە عێراق ئەو ئازادییە لەدایکبوو وەکوو حەکیمی لوقمان، لە لانەی شۆڕش دەچێتە ئێران و ئەوجا تورکیا و سووریا. واتە گەڵان بەنێو هەرچوار پارچەی داگیرکراوی کوردستان. تا ئەو پەیامە بە کوردان بدات و کە ئەوانیش بێنە نێو خەبات و داوای ماف و ئازادی بکەن، شۆڕش بکەن. لە دێڕە شیعرێکی تر، ئاماژە بەوە دەدات لێرە دەچێتە بارزان و دەرسیم، ئاماژەیە بۆ شۆڕشی بارزان لە عێراق و شۆڕشی دەرسیم لە تورکیا. بۆ ئەوەی جارێکی تر، ئازادی وڵات بگەینێتە ئەو شوێنانە. لە کۆتاییدا شاعیر ئەو خەونە بەوە کۆتایی دێنێت کە کوردی عێراق ئازادبوو، لەگەڵ عەرەب بوون بە برا. لێرەدا وەکو بێکەس (10) دەڵێت:

دۆستیی کورد و عەرەب زۆر کۆنە تەئریخ شاهیدە
ناحەزی ڕووڕەش لەداخا با یەخـــەی خۆی دادڕێ

جارێکی تر گەلانی عێراق لە ژێر چەتری سەرکردە (عەبدولکەریمی دلاوەر)خەونی ئازادیان هاتە دی. ئەگەر ئەم شیعرە لە ڕووی خەونەوە دەگێڕدرێتـەوە، لـە هەمانکـاتیش نمـوونەیەکی واقیعـی ژیـانی دوای ڕووخانی ڕژێمی پاشایەتی و هاتنە سەر حوکمی عەبدولکەریم قاسمان بۆ دەگێڕێتەوە. ڕاستی ئەو ڕووداوانە، کە گەلانی عێراق لە ژێر زوڵم و ستەمی داگیرکەر ڕزگاربوون.

ئەم شیعرە زۆر سادە و ساکارە، بەڵام لەناوەرۆك، قووڵ و هەڵگری پەیامێکی مرۆڤایەتیی و گەلێکی ستەمدیدەیە، ئەگەرچی شیعرەکە لەنگی لە دێڕەکان دەبیندرێت، بەڵام لەبەهای شیعرەکە کەم ناکەنەوە، ئەوەیش بۆ ئەوکاتەی شاعیر لە شیعرەکە ئاماژەی پێکردووە (تەمەنم

گەیشت بە نۆزدە ساڵان) واتە تەمەنێکی بچووك بوو، شاعیریکی گەنج شیعرێکی وا درێژ بنووسێت، کە لە (35) دێڕ پێکهاتووە. شیعرەکەش لە ساڵی 1959 بڵاوکراوەتەوە، من بۆ کاتی نووسینی شیعرەکە وا دەڵێم تەمەنێکی بچووکبووە. جیاوازی هەیە لە ساڵی بڵاوکردنەوەی شیعرەکە. وشەکان، پەیقی کوردی ناسك و جوانن، ئەو وشانە بۆنی خەبات و شۆڕش و کورد دەدەن. وەك: (کورد، گەلی کورد، میللەت، ئاوات، خەون، وڵات، ماف، کوردستان، خەبات، کوردایەتی، تێکۆشان، لەشکر، کۆڕی تیکۆشان، کوردی دڵسۆز، بارزان، دەرسیم، ئاڵا و سوپای تێکۆشەر… هتد.) شیعرێکی درێژ بەدەگمەن وشەی بێگانە بەکاری هێناوە. شیعرەکە دەڵێت:

کوردێك و پیرێکی هەژار

ئەمشەو دیم لەخەو پیرێکی هەژار
لە ڕێگا پەیتا پەیتا دێتە خوار
بانگێکی کردم بەدەنگێکی بەرز
دەنگەکەی دونیای دەهینایە لەرز
پێی گوتم: کوردە بۆ وا هەژاری
هەردەم گرژوکاڵا بۆ وا خەمباری
گوتم: خاڵە گیان وازم لێ بێنە
ڕێگاکەم بەردە، دڵم برینە
چونکە ناتوانم وەڵامت بدەم
لەشم برینە و دڵم پڕ لەخەم
ناتناسم تۆ کی ئەی خاڵی پیر
بۆ وا بەخەمی بۆ کوردی فەقیر
خاڵەی پیر بەدەنگێکی نزم:
ڕۆڵەگیان وەرە پێت نیشان بدەم
دەردی ئەم کوردە بۆتان چار بکەم
میللەتی کوردیش ئەگاتە ئاوات
گەر خۆیان یەك بن لە هەموو وڵات
چونکە ئەزانین مافیان خوراوە
ئەم کوردستانەش لەتلەت کراوە
بەهێزی میللی زۆر چاك تێکۆشن
لەناوی بەرن لەشکری دوژمن
هەردەم دوژمنی جەهالەتیش بن
بەهەوڵا و خەبات لەناوی بەرن
کەسێ کە بیری کوردایەتی بێ

جیهان قەت نابێ لەبیری بچێ
کوردەکە دەڵێ:
ئەی خاڵە، تۆ کێی توخوا پێم بڵێ
لەکوێوە هاتووی لە کوێوە بۆ کوێ؟
شاهدە بۆ خەباتی کورد
تێکۆشانی درشت و ورد
گەلی کورد سەر ئەکەوێ
هێزی دوژمنان ئەنەوێ
ئەوەی کوردە بۆکوردستان
نەچێتە کۆڕی تیکۆشان
هەرگیز بەوە ناڵێم کوردە
بەڵکو ئەڵێم : (… ڵە) کوردە
تەمەنم گەیشت بە نۆزدە ساڵان
گەورەبووم لەناو خاکی کوردستان
نەمدیوە ئەبەد پیاوێکی وەك تۆ
چەند قسە خۆش و چەند بەگفتوگۆ
پێم بڵێ توخوا چی ئەکەی لێرە
لەناو ئەو کوردە بێ کەس و دلێرە
خاڵەی پیر دەڵێ:
من هاتووم بۆناو ئەو کوردەوارە
بۆ سەر ئەم خاکەو بۆناو ئەم شارە
ئەگەرێم بەسەر خاکی کوردستان
بۆ ناو میللەتی کوردی بێ تاوان
هاتم بۆ عێراق، دەرچم بۆ ئێران
لە بۆ تورکیا و سوریای وێران
تا هۆشیار ببن هەموو گەلی کورد
بە گەورەو بچوك، بەدرشت و ورد
وەرە پێت بڵێم: ئەی کوردی دڵسۆز
من زانایەکم لەناو گەل و هۆز
پێم ئەڵێن: لوقمان، لوقمانی حەکیم
وا دەرۆم بەرەو بارزان و دەرسیم
دەرمانی دەردی میللەتم پێیە
وا بە پێ ئەڕۆم ئەم دوورە ڕێیە
تاکو تێ بگەن، گەلانی جیهان
گەلێکیش هەیە، لەناو کوردستان
پێی ئەڵێن: کوردە و لەناو ئەم خاکە
ئاڵای بەرزیان چەند جوان و پاکە

وا ڕزگاری بوو، کوردانی عێراق
لەناو کورداندا، نامینێ نیفاق
کوردەکە ئەڵێ:
ئەی خاڵەی پیر، قسەت زۆر ڕاستە
ئەی کوردی دڵسۆز، دەزووبە هەڵستە
با بە گوێی خاڵەی هەژارمان بکەین
تف لە چارەی ئیستیعمار بکەین
هەموومان یەك دەنگ، بڵێین: بژی کورد
دوژمنی گەورەی لەناو خۆ دەرکرد
لەنێو عێراقا، سوپای تێکۆشەر
بەسەرکردەیی، کەریمی دلاوەر
دوژمنەکەمان لەت و پەت کرا
جا کورد و عەرەب، وا بوون بە برا

شیعری دووەمیش، کە لەهەمان گۆڤار پەخشی کردووە. بەناوی ڕزگاری(11) . ئەم شیعرە پێکدێت لە پێنج کۆپلە شیعری پێنج دیڕی، دە برگەیی. وشەی ئاسك و ئاسان و بەزمانێکی بێ گرێ و ئاڵۆز. ئەم شیعرەش هەڵقوڵاویی ئێش و ئازارەکانی نیشتمان و گەلەکەیەتی. تێدا سوێند بەگەلەکەی دەخوات، کە قوربانی داوە و کەچی خاکەکەی پارچە پارچە کراوە. ئەویش وەك تاکێکی کورد و دڵسۆزی ئەم خاکە لە ڕێگەی شیعرەوە پەیامی خۆی دەگەینێت. خزمەتکردنی وڵات لە سەر خۆی دەکاتە مەرج، خەباتکردن لە پێناو نیشتمان:

مەرجە تێکۆشم لەڕێی کوردستان
دەبێ هەوڵدەم، بە دڵ و بەگیان
تا ڕزگاری کەم لە چنگ دوژمنان

دیارە شاعیر ڕاستگۆیانە دەئاخڤێت و ئەم ڕەوشتە و کارە جوانەی ڕەنگدەداتەوە لەخۆی. وەك شاعیر و مامۆستایێکی دڵسۆز، هەر لەتەمەنێکی زوو قەڵەمەکەی دەخاتە خزمەتی میللەت و داوای یەکێتیی و تێکۆشانمان لێدەکات و ئاگادارمان دەکاتەوە، کە دوژمن چ لە کورد دەکات. ڕەنگە ئەم دوو شیعرە بەس بێت لە تێگەیشتن و پەیامی جوانی ئەو شاعیرە، کە بۆنی کوردایەتی لەپەیام و پەیڤ و هەڵوێستە جوانەکەی دەبینین.

سوێندم بەو گەلەی قوربانی داوە لەژێر چەپۆکی دوژمن داماوە
خاکی پیرۆزی دابەشکراوە هیچ سات و کاتێ ، نابێ بسرەوم
تا تنۆکی خوێن لە لەشما ماوە
مەرجە تێکۆشم لەڕێی کوردستان دەبێ هەوڵدەم، بە دڵ و بەگیان
تا ڕزگاری کەم لە چنگ دوژمنان کەسیش ناتوانێ بگرێ جلەوم

تا کوردیش دێتە ڕێزی میللەتان
ئەی کورد درەنگە دەبەسە نووستن چاوێ هەڵێنن، بزانە دوژمن
چۆن جەرگی کوردان ئەوا هەڵئەدڕن دەهەستن ئێمەش هەمووما یەکجار
بەیەکیەتیمان، دوژمنمان دەمرن
گەر باوەڕ ناکەی بەم وتە جوانە دابەشکراوی ئەم کوردستانە
چیمان لێ ئەکەن ئەم دوژمنانە بزانە جووتیار بێچارەو هەژار
کورد چی بەسەر هات لە ئەم ئێرانە
هەرلێدان کوژتن، بۆچی وا ئەکەن؟ بۆچی ئەم کوردە بەم دەردە ئەبەن
نابێ بڕۆن کوردین بابکەین شیوەن ئەمەیە دوژمن لەگەڵا ئیستیعمار
بەهێزی پیسیان هەر لە کورد ئەدەن

هەروەها شاعیر هەر لەم گۆڤارە بە شیعر وەڵامی مەتەڵی شاعیرانی داوەتەوە. بۆ نموونە:

مەتەڵ چنارێك گەلێ ئاسانە
هەوارگەیێکی خۆشی کوردانە
یاخوا هەر بژی گۆڤاری هەتاو
هەلێنی ئێمەش با بکا بڵاو(12)

وەڵامی مەتەڵێکی محەمەد عەلی شێخ نوری جەلی _ کۆیی داوەتەوە کە لە ژمارە (64) بڵاوکراوەتەوە.

ئەم چەند دێڕە شیعرە، کە قسەمان لەسەر کردن، سەرەتایی دەسپێکی کاری شیعری شاعیرە، ئەوە دەهێنێت، گرنگی زیاتر بە شیعرەکانی تر بدرێت و ئەوانەی ماون، لە ئایندەدا چاپبکرێن و تا دۆستانی شیعر سوودی لێ ببینن. ڕەنگە ئەم نووسینەش، هەر ئاوڕدانەویێکی بچووك بێت لە ئەزموونی ئەو شاعیرە، هیواخوازم شاعیر خۆی خەمێکی ئەو کارە بخوات و ژیان و شیعری خۆی ئامادە بکات، بیخاتە بەر دیدەی خوێنەر.

سەرچاوەکان:

1. فەریدوون فەرهاد شاکر، 1972 هەریر، دەرچووی کۆلێژی کارگێڕی و ئابووری، دانیشتووی سلێمانی، نامەی فەیسبووك.
2. مجروم، شاعیر و فەرمانبەر و پیشەزان، یاسین برایم، گۆڤاری نما، ژمارە (48)، هاوینی 2019.
3. شاکر مەجروم… باوەڕپێکراو و خەمخۆرێکی دیاری ڕۆژنامەگەریی کوردی، یاسین برایم، هەفتەنامەی زاری کرمانجی، ژ(589)، 23/4/2019.
4. ژیاننامەکە بە هاوکاری و پشتیوانی شاعیر نووسراوە.
5. دیمانە: زرار محەمەد مستەفا، هونەرمەند، 1937، ڕواندز،

ڕۆژی 23/7/2020، ئاکێیان.
6. هەولێر. ڕۆژنامەیەکی ئەدەبی و پەقافی هەفتەییە، پاڵێزەر: تارق جامباز، ئەکادیمیای کوردی، هەولێر، 2018.
7. فەرهاد شاکر مجرم، رواندز، ڕۆژنامەی هەولێر، ژمارە (17)، 7/4/1951.
8. ڕۆژنامەی هەولێر، ژمارە (98)، 2/12/1952.
9. گۆڤاری هەتاو، ژمارە (168)، 31/12/1959، ل13_14.
10. دیوانی بێکەس، شیعری داری ئازادی، محمدی مەلا کەریم، چاپی سێیەم، 1986. ل83.
11. گۆڤاری هەتاو، ژمارە (169)، 15 /1/1960، ل12.
12. گۆڤاری هەتاو، ژمارە (65)،20ی حوزەیران 1956.

کۆچ وکارەکتەرەکان وهۆکارەکان لە هەرێمی کوردستان.. نووسینی: ئاری زێندینی

کۆچ و کۆچبەری دیاردەیەکی جیهانی مێژوویە لەوەتەی مرۆڤ لە سەر گۆی زەوی پەیدابووە خەریکی بیرکردنەوەوکێشمەکێش و حەز بە ژیان و زیاتر زەوتکردنی زیاتری نیعمەتەکانی سەرزەوی تووشی رووبەرووبوونەوەی لە گەڵ مرۆڤەکان و سروشت و ئالنگاری بەرامبەر هەمووکارەساتە مرۆیی سروشتی و دروستکراو زوڵم و زۆرداری قەوماوە کاتێك نەیتوانیوە چارەسەری بۆ بدۆزێتەوەورزگاری بێت یەك لە بژاردەکان (کۆچ) بووە ! کۆچ لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکیتر لە جوگرافیایەکیتر لە ولاتێکەوە بۆ بۆ ولاتێکیتر لە زێدی ڕەسەنی خۆی بۆ زێدێکیتری نامۆ بە بیروئایدۆلۆژیاوئاین و کەلتووروبارەکۆمەلایەتیەکەی. کۆچ لەرووی جەستە و شوێنەوە جولەی مرۆڤەکانە بەپێوەری عەقڵیش واتە بیرکردنەوەوڕەخنەویاخی بوون, مرۆڤی نەخۆش مرۆڤی خوێندەوار مرۆڤی بروانامەدار مرۆڤی بەتەمەن مرۆڤی گەنج نێرومێ تەنانەت منداڵیش کۆچ دەکەن ! بۆیە ناتوانین بڵێن کۆچ راکردنە لە واقیع یان هەلاتنە لە شوێنێك بۆ شوێنێکیتر بەڵکو جۆرێکە لە یاخی بوون , کاردانەوە , بەرگریکردن, بنیات نانی

داهاتوو , پاراستنی شکۆی مرۆڤەکان. تاك کۆچ دەکات بنەماڵە کۆچ دەکات خێڵ کۆچدەکات ناچاربوونە یان ناچارکراون کۆچ بکەن! هۆکاری کۆچ, لەکۆنەوە تاکو ئێستا لە هەزارەی سێیەمین هەرئەو هۆکارەن هەبووەودووبارە دەبنەوە جا کەم و زۆر هەر هەبووە, دیارترینیان (شەڕوجەنگ , کەش و هەوا) بەڵام ئەو هۆکارانەی کە دەبنە هۆی کۆچی مرۆڤەکان لەو سەد سالە رابردوو تاکو ئێستا هۆکارگەلێکن دیاروزەقن وەکو (شەڕ, جەنگ , نادادپەروەری و نایەکسانی , کێشەی سیاسی, کێشەی شەخسی , کێشەی فیکری, کێشەی کۆمەلایەتی , کیشەی ئاینی , ترس لە داهاتوو , کێشەی عەشایری, بێکاریوبرسیەتی , چارەسەری نەخۆشی) . کۆچ, بە تاك یان بە کۆ لەم سەردەمی پێشکەوتنی زانست و تەکنۆلۆجیا و خزمەتگوزاری خێراوبەردەست روو لە کەمبوونەوەیە بەبەراورد بە سەردەمی کۆن , لە ئێستادا, زۆربەی مرۆڤەکان کۆمەلگەکان میللەتان ولاتان حکومەتەکان سەربەخۆیان وەرگرتووە جۆرێك لە یاساوسیستەمی جیهانی و ناوخۆیی و رێکخراوەکانی مافی مرۆڤ لۆکالی و نێودەوڵەتی پارێزگاری لە مرۆڤ و جوگرافیا و حکومەتەکان دەکەن دیاردەی کۆچیان بە ڕێژیەك کەمکردووەتەوە, دوا کارەساتی مرۆیی و جیهانی لەم سەردەمی رابردووی دیارونزیك هەردوو جەنگی (یەکەم و دووەمی) جیهانی بوو مرۆڤەکانی ناچاربەکۆچ کردووە.

کۆچ, لە هەرێمی کوردستان

لەم هەرێمی کوردستانە (باوك دایك مندال ژن پیاو خێزان خاوەن بڕوانامە خوێندەوار نەخوێندەوار نەخۆش, گەنج نێرومێ) هەمووی بە هۆکارێکەوە کۆچ دەکەن زۆربەیان هۆکارەکان هاوبەشن هۆکارەکانیش ماوەیەکی دوورودرێژ بەردەوامی هەیە گەر بەردەوامی نەبوایە کاریگەری هەبوو لەسەر ڕێژەیدیاردەی کۆچ بەلام لە هەمان کاتدا گۆڕانکاریوگۆ ِڕانێك لە بیروبیرکردنەوەی تاك و کۆمەڵگەی کوردیش هاتۆتە ئاراوە هەموو غەدروپێشهاتووئامۆژگاری و بەرامبەر قبوڵ ناکات و هەرس ناکات وا بەئاسانی! خۆی بڕیار لەژیانی خۆی دەدات ئێستاوداهاتووی دیاردەکات, دەیەوێ ژیانێکی شایستەوتایبەتی خۆی هەبێ هەروەك لای گەنج و لاوەکانی ئەم هەرێمە دەبینرێت ئەمەش جۆرێکە لە گۆڕانکاری لە دابونەریت و عەقڵی تاکی کورد ئیجابیات و سلبیاتی بەرچاو روون دەبێت لە داهاتوو.

هۆکارەکانی کۆچ لە هەرێمی کوردستان

1/ برسیەتی 2/ بێکاری 3/ نادادپەروەری 4/شەڕ 5/جەنگ 6/کێشەی کۆمەلایەتی 7/بەرزەوەندی 8/بازرگانی 9/ ترس لە داهاتوو 10/ کەیف

وسەفا /11 نەبوونی یاسا /12 نەبوونی سیستەم /13دابونەریتی کۆن /14گەشەی بیر /15 پارەپەیداکردن /16 خۆپێگەیاندن /17حەزوئارەزوو 18چارەسەری نەخۆشی19/هەلاتن لە واقیع20/چاولێکەری /21حەز بە ئازادی و سەربەستی /22 گەندەڵی و دزی /23 پاکتاوی رەگەزی و جینۆساید /24 جیاوازی چینایەتی /25 نائومێدی /26 کێشەی سیاسی./27حەزوخۆشەویستی ئەو شوێنەی بۆی کۆچ دەکات / 28 ئازادی بیروڕا.

زۆربەی ئەو هۆکارانەی کۆچ لەو (30) سالەی رابردووی کۆمەڵگەی کوردی لە هەرێمی کوردستان هۆکارگەلێکن بەردەوام هەبووەوهەیە ! بەڵام ئەوەی تێبینیش دەکرێ لە پاڵ ئەو هۆکارگەلێکە لە دوای راپەرینی سالی (1991) هۆکاری چەندین سالەی پێش ڕاپەرینیش هەن کە کۆمەلگەی کوردی پیی نەزانیوە دەربارەی ژیان و بیرکردنەوە لە کەلتووروئایبن و داب و نەریتی کۆن پەروەردەی ناتەواوە کە بارگرانی وقورسایی بووە بۆسەر ژیانی تاکی کوردی پاش ئەو پێشکەوتنە زانستی و تەکنۆلۆجیا کرانەوەی جیهان سەردەمی (عەولەمە – جیهانگیری) کە زۆر شت هەبووە هەلەبووە لە ژیانی ئەنجامی داوە ! ئەمانەش هاوکات و یەکانگیربووە لەگەڵ ئەو هۆکارگەلەی دوایی سالی (1991) جۆریك لە (تەقینەوە لە زیهن و مێشکی) تاك و خێزانی کوردی روویداوە ! بەڵام ئەوەی زیاتر خەلکی ئەو هەرێمەی نائومێدکردووە کەبەردەوام هەبووە سێکوچکەی هۆکارەکان (گەندەڵی و دزی , نادادپەروەریونایەکسانی لە داهات و بەرهەمی ئەم هەرێمە, نەبوونی یاساونەبوونی سیستەم).

ئەو ڕێگاوکەناڵانەی کە کۆچبەری کورد دەیگرێتە بەر

ئەو شێوەورێگاوکەنالانەی کە کۆچبەری کورد دەیگرێتەبەر جۆرێکە لە (خۆکوشتن – اینتحار) ڕێگای هات و نەهات ڕێگای مەرگ وابەئاسانیش ناتوانێت کۆچ بکات ئەمەش گیروگرفتەکانی کۆچە لای کۆچبەری کورد جۆرێکە لە سەر کێشی! ڕێگای وشکانی ڕێگای دەریایی ئاوی ریگایی ئاسمانی ئەمانەش بەشێوەی قاجاغ نایاسایی بڕینی جوگرافیاو سنوری ولاتان.

کۆچی گەنج و لاوەکانی ئەم هەرێم

کۆچ کارێك و بڕیارێکی قورسە کەسی کۆچبەر رووی لە داهاتوویەکی نادیارە هەرچەندە ئامانجی کۆچبەر داهاتوویەك بۆ خۆی دابینبکات نازانێ داهاتووی لەرووی کۆمەلایەتی و ئاینی و عەقڵی و کەلتووری چ گۆڕانکاریەك رووەدات یان پەسەندی ئەوگۆرانکاریانە دەکات کە رووبەرووی دەبنەوە یان دەتوانێت ئەو دابونەریتەی هەیبووەپێوەی

پابەند بێت ؟ ئایا پێش بریاری کۆچ ئەو لێکدانەوەی بۆ کردووەوخۆی بۆ ئامادەکردووە؟ گەنج و لاوەکان بە (نێرومێ) بوونەتە پێشەنگی کۆچ لە هەرێمی کۆردستان لە ئەنجامی ئەو پێشکەوتنە زانستی و تەکنەلۆجیاوسۆسیال میدیا دەزانن چ دەگوزەرێ لە بچوکترین کونجی ئەم جیهانە پێویستیان بە ئامۆژگاری و ڕێنمایی کەس نەماوە پابەند نییە بە داب و نەریتی کۆمەلگە و خێزان زۆر سۆزداری بیرناکاتەوە بەعەقڵی خۆی بریاردەدات ! حەزوئارەزووەکانی لەپێش هەموو شتێکەوەیە بەدڵنیایەوە دەزانێت ئەو ژیانەی لە ئەوروپا دەگوزەرێ زۆر جیاوازترە لەو ژیانەی لە وڵاتی خۆی و کۆمەڵگەی خۆی هەیە بە مافێکی سروشتی خۆی دەزانێت یاخی بێت بریاری کۆچ بدات خۆی بە مەزلوم و ستەملێکراو دەزانێت !

دایك و باوك و منداڵەکان بۆچی کۆچ دەکەن ؟

دایك و باوك خەمخۆری منداڵەکانیانن بە تایبەت بۆ داهاتوو, کە کۆچ دەکەن بۆ ئەوروپا مەبەستیانە و ئامانجیان خوێندنی باش قوتابخانەی باش بڕوانامەی باش ژیانی باش تەندروستی باش بەدەست بهێنن. دایك و باوك لەتەمەنێکی زۆرەوە ئامادەیە رێگای کۆچ بگرێتە بەر لەبەر خاتری منداڵەکانی سیستەمی پەروەردەی منداڵ لە کۆمەلەکەی خۆی نارێکە جۆرێکە لە ترس تۆقین ئازاد نیین لە هەلبژاردنی ژیانیان بەرامبەر بە کێشەوگرفتەکان و کەمووکوڕیەکانی ژیان بۆ چارەسەروبۆ دایك و باوك دەمێنەوە !

کۆچی بەتەمەن و پیروپەککەوتووان لە هەرێمی کوردستان !

کۆچی بەتەمەن و پیروپەککەوتووان لە حاڵەتەوە بووەتە دیاردە لە هەرێمی کوردستان ! حەز بە کۆچ دەکەن,ئەمەش هۆکاری خۆی هەیە وەکو :

1/ دەزانن لە وڵاتە ئەوروپیەکان خزمەتدەکرێن و رێزیان دەگیرێت وەك مرۆق مافیان هەیە تامردن خزمەت بکرێن.

2/ لێرە لەم هەرێمە مافیان زەوتکراوەو خزمەت ناکرێن وەك مرۆق هەر وەك پاداشتێك کە چەند ساڵە لە بوارێك خزمەتیان کردووە دەزانن لە کۆتایی ژیانیان ئەرکیان قورس دەبێت.

3/ کەسە بەتەمەنەکان کەسانی مێژوویی و خاوەن رابردوو بەئەزموونن ترسیان هەیە رووداوکارەساتەکان لە روویی ئابووری و سیاسی میللەتەکەیان دووبارەوسێ بارە ببێتەوە توانایی بەرەنگاریان نەماوە.

کۆچی کوردان بۆ ئەوروپا

کۆچی کورد بۆ ئەوروپا بە حیسابی خۆیان و لێکدانەوەی خۆیان

بەهەشتێك لەچاو ئەو ژیانەی لەم هەرێمەی تێدا دەژین ! لەوانەیە شوێنێکیتروولاتێکیتر هەبێت بۆ كۆچ كۆچی کورد هەر رێگایی ئەوروپاوولاتانی ئەوروپا هەلبژێرێت ! بەلایانەوە 100% سەد لە سەد دڵنیاییە,هەرچەند لە رووی كۆمەلایەتی و کەلتووری و ئاینی و ستایلی ژیان زۆر جیاوازە لەگەڵ مرۆڤی کورد بەڵام ئەو هەرێم و ولاتانەی کە هاوکەلتووروئاین و كۆمەلایەتی نزیکن لە كۆمەڵگەی کوردی كۆچبەری کورد ئامادە نییە رووی تێبکات ئەگەر ڕەزامەندیش بن نموونە ولاتانی وەك میسر ئێران سعودیە ترکیا.

خاسیەت و تایبەتمەندی كۆچبەری کورد لەم هەرێمە !

پاش ئەو كۆچە بەلێشاوەوفراوانەی مرۆڤی کورد لە هەرێمی کوردستان دەستیپێکردووە بەتایبەت لەو سالانی دوایە رێك پاش سالی (1991) هەندێك خاسیەت و تایبەتمەندی هەیە جیاوازە لە هەموو كۆچبەرانی جیهان ! خاسیەت و كۆچبەری کورد , بریتیە لە :

1/ خاوەنی بروانامەی بەرز . 2/ پارەدار 3/ بازرگان 4/ خانەنشین 5/ چەند سال دەمێنێتەو دواتر دەگەرێتەوە هەرێمی کوردستان 6/ هەرکاتێك ڕەگەزنامەو رێ پێدانی ئەولاتەی وەرگرت دەگەرێتەوە زێدی خۆی 7/ کەسانی بەتەمەن .

ئیجابیات و سەلبیاتی ئەم كۆچەی کوردان !

ئایا كۆچ زیانی بە کورد گەیاندووە یان سوود؟ بەڵێ هەم سوود هەم زیان! زیانەکەی ئەوەیە پێش هەموو شت مرۆڤن لەزێدی رەسەنی خۆیان نامێنن ئەوجا وەك خاوەن عەقل و دەستی کارو خاوەن بروانامەوکەسانی پارەدارو شارەزا لە بوارەکانی ژیان کە دەتوانن ولاتی خۆیان ببوژێنەوە لە بواری ئابووری و كۆمەلایەتی و سیاسی و پەروەردەیی و وەرزشی بەلام بۆیان نەکراوەونەلواوە ! سوودەکەشی ئەوەیە هەر ئەو کەسانەی كۆچیان کردووە توانیتیان ببن بە بروانامەی بەرزوشارەزاو بازرگان و خاوەن پیشەی ئەکادیمی گۆڕان لە داب و نەریت و کەلتوورو بیرکردنەوە لە ژیان هاتونەتەوە هەرێمی کوردستان خزمەتیان کردووەوکاریگەریان هەبووە بەسەر كۆمەڵگەی کوردی و کەس و دەوروبەریان تەنانەت پرس و راوێژیان پێدەکرێت لە زۆربەی بوارەکان و پرسە گشتیەکان و دامووەزگا حکومیەکان.

چارەسەر بۆ كۆچ نەکردنی کورد لەم هەرێمە

ئایا رێگا چارەسەر هەیە بۆ كۆچ نەکردن؟ چارەسەری روحی یان مادی ؟ پێویستی بە هۆشیاری كۆمەلایەتی؟ چاکسازی لەسیستەمی كۆمەلایەتی و سیاسی لەم هەرێمە, گۆرانکاری لە سیستەمی پەروەردە و خێزان , هاندانی ولاتپارێزی و نیشتمانپەروەری, مافی هاوڵاتی بوون , مافی

مرۆڤ , پەیڕەوکردنی ئەرك و ماف , سیستەمی تەندروستی دروست, ئەمانە هۆکاروشتگەلێکن دەتوانرێت ئەم لێشاوی کۆچە رابگرن ؟ لە ئەستۆی تاکە یان لە ئەستۆی خێزانە یان سیستەمی حکومڕانییە یان رێکخراوە مەدەنی لۆکاڵیەکان و رێکخراوە مرۆیەکانی نێودەولەتی تایبەت بە مافی مرۆڤ.

ئەرك و ماف لەنێوان بەغدا و هەرێمی کوردستاندا.. ڕەسوڵ بۆسکێنی

لەگەڵ دروست بوونی دەوڵەتی عیراق بەپێی بڕیاری زلەێزەکان و بەبێ ویستی گەلانی عیراق بەتایبەت گەلی کورد، بەزۆر عیراقیان پێکەوە لکاند و تائەمڕۆش خەڵکەکەی نەیتوانیوە بەئاشتی و ئاسوودەیی بەیەکەوە بژین، کورد هەمیشە هەوڵی مافی چارەی خۆنووسین و جیابوونەوەی داوە، تەنانەت دوای ڕاپەڕینی بەهاری 1991 کورد لەباشووری کوردستان ئیدارەیەکی نیمچە سەربەخۆی پێکەێنا و ڕۆژ بەڕۆژ لەگەشە و پێشکەوتن دابوو، بەڵام دوای ڕووخانی دەسەڵاتی بەعس و هاتنی ئەمریکا و هاوپەیمانان پێداگری لەسەر یەکپارچەیی عیراق کراو بڕیاردرا هەرێمی کوردستان لەگەڵ لایەنە عیراقیەکان ئیدارەیەکی هاوبەش پێکبهێنن، دەسەڵاتی کورد داوای ژیانێکی ئاشتی و ئاسوودەیی لەعیراق دەکرد بۆ هاوڵاتیانی هەرێمی کوردستان، بەهۆی بارودۆخی نالەبار و پەرشوبڵاوی هێزە عیراقیەکان، ئەوان بەزیادەوە بەمە ڕازی بوون و دواتریش لەدەستووردا دانیان بەزۆربەی ئەو مافانە دانا، بەداخەوە دواتر بەهۆی سەرەڕۆیی و نالەباری هەندێك لەسەرکردەکانی عیراق و کەمتەرخەمی کورد، بارودۆخەکە گۆڕاو زۆربەی ئەو مافانەی کورد لەدەستوردا ئاماژەی پێ دراوە، کەمتەرخەمی بەرامبەردەکرێت و سەرکردەکانی کوردیش نەیانتوانیوە باوەڕ بەناوەند بێنن، ئەرکی خۆی جێبەجێ بکات، بەڵکو زیاتر هاوکاربوون بۆ لەیەکتر دوورکەوتنەوەی ناوەند و هەرێمی کوردستان، ئەوەش زیانی زۆری بەهەرێم گەیاندووە، بەتایبەت لەلایەنی ئابووری و دابین نەبوونی موچەی فەرمانبەرانی هەرێمی کوردستان، لەکاتێکدا دەستوور

ئەمەی ڕێکخستووە و بە ئەرکی ئەنجومەنی وەزیرانی عێراقی داناوە، ئامادەکردنی بودجەی گشتی و ژمێرەی کۆتایی و نەخشەی گەشەپێدان بەشێوەی هاوبەشەکی دەبێت.

هەموومان ئەوە دەزانین مافە ڕەواکانی کورد لەسەر حکومەتی فیدڕاڵ زۆربەیان بەپێی دەستووری عیراق دانیان پێدانراوە، لەسەر حکومەتی فیدراڵی عیراقە جێبەجێیان بکات، بەڵام بەهۆی کەمتەرخەمی و دوورکەوتنەوەی سەرکردەکانی کورد، هەرێم کەوتە تەنگژەیەکی سەختەوە، بەتایبەت لەڕووی مووچە و داراییەوە دۆخی هەرێم مەترسیدارە، خەڵك چاوی لەو هەموو مافە ڕەوایانەی خۆی پۆشیوە و تەنیا داوای موچە دەکات، کە مووچەکەی بخرێتەوە سەر عیراق، بەڕاستی ئەمە مایەی نیگەرانییە، چونکە هەرکات حکومەتی هەرێم کێشەکانی لەگەڵ ناوزەند یەکلایی بکاتەوە، ئەو مافانە جێبەجێ بکرێن، مووچە و زۆر لایەنی تری کێشەکان چارەسەردەبن، بەڵام هەرێم نەیتوانیوە گوشار بکات، بەئاراستەی جێبەجێکردنی ئەو مادە دەستووریانە، کە مافەکانی گەلی کوردستان دەسەلمێنن، وەك:

- لە دەستوری کۆماری عێراقدا ساڵی 2005 لە دیباجەی دەستورەکەدا هاتووە، کورد و گرفتەکانی لەساڵانی ڕابردوودا لە نێو نەتەوەکانی عێراق، قەرەبوی بەندی و قەرەبوکردنەوەی زیان لێکەوتوان لەسەر دەستی ڕژێمی پێشوو دەسەلمێنێت.
لە دەستوردا ماف و ئازادیەکان بۆ تەواوی هاوڵاتیان لەعێراقدا بەدەقی دەستوری ڕێك خستوە، لەنێویدا کوردیش وەك نەتەوە و هاوڵاتی چەندین مافی بۆ نوسراوەتەوە.
-ئاماژە بۆ دەسەڵاتە هاوبەشەکانی نێوان حکومەتی ناوەند و هەرێمەکان کراوە، لە ماددەی 117 دا دانی ناوە بەسەرجەم دەسەڵاتەکانی هەرێمی کوردستان، وەك پێکهاتەیەکی سەرەکی و بە پێگەی یاسایی هەرێمی کوردستان وەك هەرێمێکی فیدڕاڵی.
- گەڕانەوەی کەرکوك و چارەنووسی ناوچە دابڕاوەکان بۆ سەر هەرێمی کوردستان، بەپێی دەستووری عیراق لە ماددەی 140 دیاری کراوە و بە پێی خشتەیەك بڕیاردراوە، سەرکردایەتی کوردیش بەڵێنی بە خەڵکی کوردستان دابوو لە 31/12/2007دا ئەو بابەتە چارەسەربکات، دیاریکردنی سنوری جوگرافیی هەرێمی کوردستان و چارەنووسی ناوچە جێناکۆکان و چارەسەرکردنی کێشە هەڵپەسێردراوەکان، بەپێی دەستوری عیراق، زۆر لەکێشە ئابووری و سیاسیەکانی هەرێمی چارەسەر دەکرد، بەڵام ئەم ماددەیە تائێستا جێبەجێ نەکراوە.

- دیاریکردنی دەسەڵاتەکان لەنێوان هەرێم و حکومەتی فیدراڵدا، ڕێگریی لە هەر پێشێلکارییەك بۆ سەر دەسەڵاتەکانی هەرێم بەو جۆرەی دەستور بڕیاری لەسەرداوە. وەك لەماددەی 118 بەدەقی دەستوری جیاکردنەوە لەنێوان دەسەڵاتی حکومەتی ناوەند و حکومەتی هەرێم و ڕێ وشوینی هەرێمەکان دەکات، ماددەی 126 بڕگەی چوارەم ڕێگە نادات لەدەسەڵاتە دەستوریەکانی هەرێم کەم بکرێتەوە.

-سەلماندنی زمانی کوردی وەك زمانی پلە یەکی فەرمی لەعیراقدا، وەك لەمادەی (4) بڕگەی یەکەم هاتووە: زمانی کوردی بەهاوشانی زمانی عەرەبی وەك زمانێکی فەڕمی ناساندوە.

- دۆسیەی گرێبەستە ستراتیجییەکانی هەرێم، کەپەیوەندیدارن بەشەڕو ئاشتی و سامانی نیشتمانییەوە، پارلەمان مافی ئەوەی هەیە، لەبەرژەوەندیی گەلی کوردستان بڕیاری لەسەربدات.
- لە دەستوری عیراقی فیدراڵدا بەشداری سەربازو پلەدارانی گەلی کوردستان لەهێزە چەکدارەکان و سوپای فیدراڵدا بۆ راگرتنی هاوسەنگیی گەلی کوردستان وەك لەمادەی (9) بڕگەی یەك هاتووە: تەشکیل کردنی هێزە چەکدارەکان و دەزگا ئەمنیەکان لەپێکهاتەکانی عێراق و بەشداریانی مسۆگەرکردووە. هەروەها دامەزراندنی لەشکری یەکگرتووی پاسەوانی هەرێم و هێزەکانی پێشمەرگە و مافەکانی سەلماندوە.
- دەرکردنی یاسا فیدراڵییەکان و دامەزراندنی “ئەنجومەنی فیدراڵ” وەك لە هەردوو مادەی (61و 56) و کاراکردنی دادگای فیدراڵی باڵا، بۆ بەرگری کردن لەمافەکانی خەڵکی کوردستان، پێکهێنانی دادگای ئیتیحادی و پێکهاتەکەی.

-خستنەگەڕی دەستەی گشتیی چاودێریی داهاتی فیدراڵ و دەستەی راژەی فیدراڵ، بۆ بەرگری کردن لەخەڵکی کوردستان، وەك لەهەردوو مادەی (106و 107)دا هاتووە، دامەزراندنی دەستەی گشتی چاودێری تەرخان کردنی داهاتە ئیتیحادیەکان بەسەر ناوەند و هەرێم و پارێزگاکان دەکات.

-بەپێی دەستوور سامانی نەوت و غاز وەك موڵکی سەرجەم عێراقیەکان داناوە و سیاسەتی نەوت وەك کارێکی هاوبەش لەنێوان حکومەتی ناوەند و حکومەتی هەرێم و پارێزگاکان جێگیرکردوە، وەك لە مادەی (121)دا هاتووە، دامەزراندنی نوسینگەکانی هەرێم لەباڵوێزخانەکانی عیراقدا لەوڵاتان بەجۆرێك نوێنەرایەتیی قەوارەی نیشتمانیی هەرێم دەکەن، ئەمە و چەندین ماددەی تری دەستوور ئەگەر جێبەجێ بکرێن، بێگومان زۆر لەکێشەکانی خەڵکی هەرێمی کوردستان چارەسەردەبن.

لەکاتێکدا بەرپرسانی هەرێم باش دەزانن ئەگەر ئەو مافە ڕەوایانەی هەرێم جێبەجێ بکرێن، خەڵك خۆشگوزەران و بابەتی موچە و زۆر بواری تریش چارەسەر دەکرێن، لەبری ئەوەی لایەنی کوردیی گوشارو ململانێکانی دەربارەی ئەو بابەتانە بخاتەگەڕ، کە پەیوەندیدارن بە مافی نەتەوەیی و بەرژەوەندیی ستراتیجی گەلی کوردستانەوە، زۆربەی ململانێکانی لایەنی کوردی لەسەر گرێبەستی نەوتی و بودجە و وەرگرتنی پۆستی باڵا بووە. لایەنی کوردیی لەو ململانێیەدا نەك هەر نەیتوانیوە لە بەغدا قەناعەت بەلایەنی بەرامبەر بکات، بەڵکو نەیتوانیوە قەناعەت بەرای گشتیی کوردستانیش بکات، کە لەسەر مافی ئەوان ئەو ململانێیە دەکات. دواجار ئەمە بەزیان بەسەر هیزە دەسەڵاتدارەکانی کوردستاندا شکاوەتەوە، زیانی بەگەلی کوردستان گەیاندووە، ئەوەتا حکومەتی هەرێمی کوردستان تەنانەت ناتوانێ بابەتی مووچەش بەڕێك و پێکی لەحکومەتی فیدڕال وەربگرێت.

ئەمە بابەتێکی مەترسیدارە، کە خەڵکی کوردستان هەموو ئەو مافە ڕەوایانەی خۆی لەسەر حکومەتی فیدڕاڵ نایەتەپێش چاو، تەنیا داوا دەکات بۆ مسۆگەرتربوونی مووچەکەیان بخرێتەوە سەر عیراق، دیارە کاتێ خەڵك واز لەمافەڕەواکانی خۆی بێنێ و تەنیا مووچەی بەلاوە گرنگ بێ، بێگومان کۆتاییەکەی زۆر مەترسیدارە، ئەمەش کەمتەرخەمی بەرپرسەکان دەگەیەنێ، پێویستە واز لەم پەرش و بڵاوی و فرەڕاییە بێنن و یەك دەنگ بچنە بەغدا و داوای مافەکانی هەرێمی کوردستان بکەن و وەك پێویستە هاوکاربن و باوەڕ بە حکومەتی عیراق بێنن، مادام هەرێمی کوردستان تائێستا بەڕەسمی بەشێکە لەعیراق، پێویستە لایەنی هەرێمی کوردستان ئەوە لەبەرچاوبگرێ، بەجدی مامەڵە لەگەڵ عیراقدا بکات و پێداگری لەسەر مافەکانی خەڵکی هەرێمی کوردستاندا بکات، دانوستان و ئەرك و مافەکان بەپێی دەستووربەڕێوەببات، ئەگەر جیالەوە بەهەر شێوەیەکی تر مامەڵە بکات، پێویستە ورد و ژیرانە بیر لەهەموو ئەگەرەکان و ئەنجامەکەی بکاتەوە.

ڕەسوڵ بێسکێنی

مردن لە پێناوی هونەردا.. جواد خەلیل

ڕەحمەتوڵا شەڵتاغ سوڵتان ئاغا خەلیل، ناسراو بە (مەلا شەڵتاغ) کە بە دامەزرێنەر و ڕابەری ڕاستەقینەی مەقاماتی عێراقی دادەنرێت، لە ساڵی (1793) لە کفری لەدایک بووە. خوێندکاری (مەلا وەلی) بووە و هەر لەسەردەستی ئەویش فێری مەقامات بووە، دوای ئەوەی دووان لە مامەکانی دەبنە قائیمقام، یەکیان قائیمقامی کازمییە لە بەغدا و ئەوی تریان قائیمقامی بەعقوبە، باری دارایی ئەمانیش باشتر دەبێت و وەک هاوکارێکی مامەی، لەگەڵ باوکی دەچنە بەغدا و لەوێ نیشتەجێدەبن. لەرێوە هەلی ئەوەی بۆ دەڕەخسێ لەیەکێک لە قاوەخانەکانی بەغدا دەست بکات بە مەقامبێژی، هەڵبەتە ئەمەش بە هاوکاری گروپێکی مۆسیقی ئەو سەردەمە، کە میوزیکژەنی ناسراوی جوولەکە (حەسقیل شمولی عەزرە) ڕابەرایەتی دەکرد و پێکەوە چەندین کاری گرنگیان ئەنجامدا.

بەڵام لەبەرئەوەی هیچ ئامێرێکی تۆمارکردن نەبوو، هەموو ئەو بەرهەمە گرنکانەیان لەناوچوون. مەلا شەڵتاغ وەک کوردێک لە بەغدای دوو سەدە لەمەوپێشەوە، تەواوی خەڵکی بەغدای عاشقی دەنگی خۆی کرد، مێژوونوسان و شارەزایانی مەقامی عێراقی هاوڕان لەوەدا کە لە سەردەمی مەلا شەڵتاغ، هیچ مەقامبێژێکی تر نەبووە هێندەی ئەو بەناوبانگ و خۆشەویست بێ لە لای خەڵکی عێراق. ئەو باشترین و ناسراوترین مەقامبێژی عێراق بووە. لە گرنگترین ئەو مەقامبێژانەی کاریگەربوون بە شێوازەکەی، لە کوردستان (عەلی مەردان و حوسێن عەلی و مشکۆ) و لە عێراقیش(ئەحمەد زێدان و محەمەد قوبانجی و نازم غەزالی).

بە پێی چەند سەرچاوەیەکی مێژوویی، مەلا شەڵتاغ لە کۆتاییەکانی تەمەنیدا نەخۆش دەکەوێت و پزیشکەکان پێی ڕادەگەیەنن کە نابێت چیدی مەقام بڵێت و ئەگەر جارێکی تر بچێتەوە لای گۆرانیگوتن، ئەوا بێ هیچ گومانێک دەمرێت. بەڵام ئەو گوێی نەداوەتە ئامۆژگاری پزیشکەکان، بۆیە دەچێتەوە بۆ قاوەخانەی (الشط) و مەقامی تەفلیس دەڵێتەوە و دەنگی زۆر بەرز دەکاتەوە، بەمەش تەندروستی بە تەواوی تێکدەچێت و بەو هۆیەوە گیان لەدەست دەدات.

مەلا شەڵتاغ وەک چۆن ژیان و بوونی خۆی بەتەواوی بۆ هونەر تەرخانکردبوو، ئاوهایش ئامادەبوو لە پێناوی هونەرەکەیدا بمرێت، ئەو نەیتوانی بە بێ هونەر بژی، بەمەش بوو بە یەکەمین هونەرمەند لە مێژووی عێراق و کوردستاندا، کە ئامادەبێت گیانی خۆی بکاتە قوربانی بۆ هونەرەکەی. مەلا شەڵتاغ لە ساڵی 1871 لە بەغدا کۆچی دوایی دەکات و لە گۆڕستانی شێخ عومەر دەنێژرێت.

ئەوەی جێی سەرنجە، دوای ماوەیەکی کەم لە مردنی، ئامێری دەنگ تۆمارکردن لە لایەن ئەدیسۆنەوە داهێنرا و زۆرێک لە قوتابیەکانی مەقامەکانی خۆیان تۆمارکرد، بەڵام دەنگی مامۆستاکەیان بۆ ئەبەد بە نەبیستراوی مایەوە!

لە گرنگترین داهێنانەکانی لە بواری هونەری مەقامبێژیدا:

1. داهێنانی مەقامی تەفلیس، کە یەکێکە لە بەناوبانگترین ش□ووازەکانی مەقام و بۆ یەکەم جار مەلا شەڵتاغ دایهێناوە و شیعرەکەشی کە بە زمانی تورکییە، هەر هی خۆیەتی.
2. یەکەمین کەسە پارچەی (سیەڕەنگ)ی لە مەقامی (ڕەست)داناوە و وتویەتییەوە.
3. یەکەمین کەسە مەقامی (ئیبراهیمی) لە (دووگا) وتۆتەوە، کە بە یەکێک لە قورسترین جۆرەکانی مەقامات داد□ن□ر□ت.
4. زۆربەی وشە تایبەتییەکانی نێو(سێگا و دووگا و ڕەست و ئیبراهیمی) لە لایەن ئەوەوە دانراون و بوون بە یاسایەک بۆ زۆرینەی مەقامبێژان.

دوای زیاتر لە سەدە و نیوێک لە مەرگی ئەم هونەرمەندە مەزنە، نەک هەر هەوڵ نەدراوە دیراسەی قووڵ و ئەکادیمی باشێ لەبارەوە ئەنجام بدرێت و داهێنانەکانی بخرێتە بەرباس، بەڵکو خانووەکەی مەلا شەڵتاغ لە کفری و هەموو ئەو شتانەی پەیوەستن پێیەوە، لە ئێستادا هەموویان بوون بە کەلاوە و بەرەو لەناوچوون دەچن. ئەمە لە هەر شوێنێکی دیکەی دونیادا بووایە، دڵنیام دەکرا بە مۆزەخانەیەکی هونەری و مێژوویی گرنگ و بە باشی دەپارێزرا، بەڵام دیارە لە ناو قەومی بەسیتا، قەدری سینعەتکار، وەکو عەکسی قەمەر وایە لە ناو حەوزێکی لیخندا.

جواد خەلیل

فلاشباک/28/ ستیڤان شەمزینی

لە دەفتەری بیرەوەریی رۆژانەوە

بەشی بیست و هەشت

دەمەکە سەیرکردنی "تی ڤی"م بیر چۆتەوە، سەیری خاک تی ڤی دەکەم، دڵخۆشم بەوەی گوێ بە پارچە موزیکێکی کوردیی دەگرم، موزیکێک بە ئامێری پان فلووت. کاک "دیاری" ژەنیاری پان فلووت زۆر بە چێژەوە ئەو پارچە موزیکە پێشکەش دەکات. ئەم موزیکە بردمییەوە بۆ دنیای "نیتشە" و ئەو وتەزایەی دەڵێ "تاکە شتێک وامان لێدەکات بەهۆی هەقیقەتەوە نەمرین، هونەرە" لەم رۆژانە هەمان ئەو وتەیەم بۆ "کامەران لەتیف" نووسی کە پێشانگایەکی "میتافۆر"ی لە هۆڵی میدیا کردبووەوە بە بۆنەی یەکی ئایارەوە. ئەمڕۆ بە بەراوورد بە رۆژانی دی، ئاستی رەشبینییەکەم کەمتر و لاوازترە، رەنگە ئەمەش پەیوەندیی بەوەوە بێت دوێنێ لەناو حەماسی یەکی ئایاردا بووم. لە هەوڵی ئەوەدام شاکارێکی ناوازەی وەک "فاوست"ی "گۆتە" دەست بخەم و بیخوێنمەوە، زۆرم لە بارەی "فاوست"ەوە بیستووە و خوێندۆتەوە، هەست بە شەرم دەکەم هێشتا ئەو دەقەم نەخوێندۆتەوە. جیاواز لەمانە هۆگری دنیای "جاک لەندەن" و "فلوبێر" بووم، ماڵی مارکسییەت ئاوا بە منێکی گوایە خوێندەوار تازە بە تازە بە "ئارسەر رامبۆ" ئاشنا دەبم.

ئێمە هەر لە دنیای چیخ□ف و گۆرکی و مارکیز و برێخت و کێ و کێی تردا چەقیون، پێویستە شتی نوێ فێر بین و سەیری دونیا بە چاویلکەیەکی تازەوە بکەین. خەمی قووڵم ئەوەیە هەزارەها مارکسی دۆگما لەم وڵاتەدا بەرگریی کوێرانە لە ئایدۆلۆجیاکەیان دەکەن کەچی ناتوانن دیراسەی “لوی ئاڵتوسێر” بکەن، ئاخر خۆ کەس نییە هێندەی ئەو داکۆکیی لە مارکس بکات بە فاکتی زانستی و تێزی ئەکادیمی نوێ کە فەلسەفەی هاوچەرخی ناچار کردووە دانی پێدا بنێن!!!. ئێستا ئەم زۆربێژییە بەس دەکەم و نامەیەکی عاشقانە بۆ دلبەر دەنووسم، هیوادارم ئەویش ئەو قوفڵە گەورەیەی مێشکی بشکێنێت و دەرگای بیرکردنەوەی بکاتەوە.

نەفەسێکم لە جگەرەکەم داوە، هێندە تاڵە تامی ژیانمان ئەدا، خواردنەوە ئەلکهولییەکان نەبێ، هیچ خودایەک ناگاتە فریامان. شانۆگەریی “دەرگاکان”ی “یوسف سائیغ” ئەخوێنمەوە لەو پەرەگرافەدا چەقیوم، کە هۆڵی دادگایە و عاشقەکە لە قەفەزی تاواندا راگیراوە،! دادوەر پرسیاری لێ ئەکات بۆچی ئەو تاوانەت ئەنجامدا؟؟ عاشقەکە بە نەرمیی و دەنگێکی نەوی وتی “جەنابی دادوەر، عەشق حاڵەتی سەراسیمەیی و سەوداسەرییەکی بەو چەشنەیە، کە نەدەزانی چی ئەکەی و نە بیرت دێتەوە چیت کردووە!”. هەستێکی سەیرم هەیە لەو کاتەوەی هەستم بەد□یی خۆم کردووە، ئاگری عەشق ئەیسووتێنێ، کەچی لە وڵاتێکدا بیر لە عەشق ئەکەمەوە، پڕیەتی لە گۆڕی بە کۆمەڵی کۆترە عاشقەکان، پڕیەتی لە چۆلەکەی کوژراو!!.

هەستم ئەڵێی بایەقووشە، ئەیەوێ شتێکی ناخۆشم پێبڵێ، رمڵ لێنادەم، جادووگەریش نیم، نە خڵەفاویشم، ناتوانم بڵێم بڕێ لە شێتیم تیا نییە، بەڵام بۆنی خوێن ئەکەم، پێموایە ئەم کێشمەکێشەی نێوان حزب و یەکێتی ئەگاتە رووداوی دڵتەزێن. بە دەست من بێ لوولەی چەکەکان فڕێ ئەدەمە زێرابەوە، خوێنی مرۆڤێک لە هەرچی ئایدۆلۆجیا و پۆلەتیکە پیرۆزترە. ئێستا لە ناو حزبدا ئەمە تەرح بکەم، نەک بە ئاژیتاتۆرێکی بۆرجوازی تاوانبار ئەکرێم، بەڵکو گومانی تابوری پێنجەم و سیخوریشم لێ ئەکرێ!!!. ئاخ چەند بێ چارەم. هەست بە دڵتەنگی زۆر ئەکەم، هەروەک ئەو رۆژە کە بە هاوڕێیەکم وت “ئاخ لەو قووڵپی گریانەی لە دەریای غەمگینی دڵمدا شەپۆل ئەدات”. یان لە نامەیەکدا بۆ یار نووسیبووم “زۆر سەیرە هەمیشە بەرەو پێشەوە هەنگاو دەنێم کەچی هەر لە دوای دواوەم”. با دوا نەکەوم لە نووسینی نامەکە بۆ یار، بۆیە لێرەدا بەم دێڕە کۆتایی بەم نووسینە دەهێنم: “ئەم گەردوونە زۆر لەوە بچووکترە رەشبینی و خەمەکانی منی تێدا جێگە بێتەوە”.

2-5-2000

تێـــــبینی: ئەم بەشە لە لاپەڕە 95-98 کتێـــــبی “فلاشباک”چــــاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکەش لە سەرەتای ساڵی 2017 چاپ بووە

چەند شیعرێك لە شاعیری عێراقی (قاسم سعوودی)ــەوە.. و: نەژاد عزیز سورمێ

- شووشەی براکەم

براکەم مناڵێکە لە شووشە
دایکم زۆری لە خەم دایە
بە عادەت
یاری بەسەر پشتی باوکمەوە ناکا ..
کە لەگەڵ مناڵانی هاوسێدا بەشەڕ دێین
لە پەنا خۆمانی دەنێین
کە ڕادەکا چاوەدێری دەکەین
وەختێ دەشنوێ
ترسی ئەوەمان هەیە خۆی وەرگێڕێ و
دایکم خەمی پێوە بخوا ..
لە پێکەنینی ئێمە بەدەر
هیچ ناخوا
لە کاتێکا چێشتی نەکوڵاو
لە مووبەق دەدزین
بە درێژایی ڕۆژێ دەدرەوشێتەوە
بۆیە یەکسەر کچانی هاوسێ عاشقی دەبن ..
نەچووەتە قوتابخانە
نەبادا منداڵان بەردی تێ بگرن
زۆر حەزی لە جل و بەرگ نییە
بە ڕووتی دەچێتە سەر شەقام
براکەم کە لە شووشەیە

ئەمڕۆ جەنازەی شەهیدێکی بینی و شکا .

• کتێبی باڵداران
جارێ لە کتێبی باڵداراندا خوێندمەوە
چۆلەکەی مێینە
پاش نیو سەعات لە مردار بوونی چۆلەکەی نێرینە
شوو دەکاتەوە ..
بەڵام ئەو چەند چۆلەکەی ماڵهاوسێمان
ئەوەیان نەکرد
دەیانگوت
شەرم لەو ژنە ڕەشپۆشە دەکەین
کە لە هەموو شەوان هاوسەری دەمرێ و
پارچەیەکی گەورەی گەرم
لە ڕۆحی دەبا .

• پارچە زێڕێکی بچووك
ڕۆژێ لە ڕۆژان
دایکم پارچە زێڕێکی بچووکی هەبوو
بچووك زۆر بچووك
سەرباز لە وەختی شەڕدا لێیان ستاند
بابم ساڵێکی تەواو لە کێڵگەی گەنما
ماندوو بوو
تا ئەو پارچە زێڕە بچووکەی بۆ بێنێتەوە
کە بوو بوو بە گوللەیەکی گەرم و
سەربازێکی هێ لە وێدا کوشت
دایکم ئێستا ئەو پارچەیەی بە بیر نایەتەوە
بەڵام زۆر جار لە خەون دا
تەرمی ئەو سەربازە ترساوە دەبینێ .

• کۆتر

لەسەر دەرگاکەیاندا نووسراوە شەهید
ژنەکەی لە ماڵەوە
بایەخێك بەوە نادا
چوون ئەو پیاوەی خۆشیویست
زۆر لەو مانایە فراوانتر بوو
وەك بنمیچێك چۆلەکەی لە بندا دەنوون
بۆ ئەوەی هەڵبلەرزن

ئەو ئێستا
لە ڕیزوەستانی خانەنشینیدا
وێنەی کۆترێکی سەرگەردان بە تەنێیە
ئەو پۆلیسە گەمژەیە چاوچاوانێی لەگەڵ دەکا ..
شوفێری تاکسیی چاولەدەریش
تەنانەت کۆنەفرۆشی جل و بەرگ و
تۆلازەکانی شار ،
هەمووان چاوبازی لەگەڵ دەکەن ..
ئەو بە تەنێ چاودێری هەموو ئەوانە دەکا و
سەری خۆی
بە کێلی گۆڕەکەیدا دەکێشێ ..

- ئێسقانی ڕەش

برادەرەکەم
کە زۆر دڵخۆش بوو بە بووکەکەی
کچی سەوزەفرۆشەکە
دوای سێ هەفتە
لە شێوەی چەند پارچە ئێسکێکی ڕەشداگەڕاو
بۆ بووکێ گەڕایەوە
ژنی بچکۆلە وەك دەستێکی بڕاو
لە جێی خۆیدا هەڵدەبەزی و دادەبەزی
دایکی لەسەر دارەمەیتەکە خەوی لێ کەوت
باوکی وە‌سەری خۆی ڕاهاتبوو
دوای ساڵێك
پێی بچکۆلانە
لە ژووری ژنەکەدا وەدەر کەوتن
هاواریان دەکرد : بابە بابە
برا بچووك بە قسەی بابی کرد و
بوو بە باوکی منداڵەکە
دایکی بچکۆلە
بە هاوسەری نوێی دڵخۆش بوو
زۆر دڵخۆش بوو ..
دوای دە ساڵ
شەڕ بۆ تاوێ خەوت
برادەرەکەم بە زیندوویی گەڕایەوە
لە دەرگای دا
دایکی نەدیتەوە

ژنەکە وەك دەستی بڕاو ڕادەپەڕی
باوکی لەسەری خۆی دەدا
برای بچووکی وەك فرمێسکی من
کە ئەو دەقە دەنووسم
بەسەر چاودا کەوت .

• دەتەوێ بەهەشت ببینی ؟
دەتەوێ بەهەشت ببینی
بچۆرە بازاڕێکی میللی
مۆز و ئەناناس و سێوفرۆش واز لێ بێنە
لای ئەو پێرەمێردە بوەستە
لەسەر ئەرز ڕاکشاوە
سندووقێك تەماتەی لە تەکە
سێ ڕۆژە ماوەتەوە ..
ئەوە بەهەشتە .

قاسم سعودی ….. شاعیرێکی عیراقیە ساڵی 1969 لە بەغدا لەدایك بووە .
تا ئێستا زیاتر لە 5 کۆشیعری بڵاو کردووەتەوە ، لەوانە :
(چرایەکی داخراو) و
(کورسی ژەنیار) و (سەرکەوتن بەسەر پشتی باوکم دا) کە ئەم شیعرانە لەو
کۆشیعرەوە کراون بە کوردی .
بڕوانە : قاسم سعودی (الصعود علی ظهر ابي) چاپی یەکەم 2016
بڵاو کردنەوەی دەزگای (مسعی) بۆ چاپ و بڵاوکردنەوە لە کەنەدا
بە هاوکاری دەزگای (العنوان)ی (الشارقة) .

‌

“ناسا” زەوینشینان ئامادە دەکا بۆ ئاشنایەتیی لەگەڵ بوونەوەرکانی فەزا.. فازیل شەوڕۆ

رۆژی دووشەمە (٣ ی ینایر)، چاودێرانی تەلەسکۆپی جیمس وێب، دەستیان لەسەر دڵیان بوو، کە خەریکی لێکبەستنی چارەگەیەکی مەزنی ئەو تەلەسکۆپە بوون کە تیشکی پێشەنگداری بۆ ئەندازەی خۆری دەگرتەوە، ئەو چارەگەیە، وەک زرێپۆشێکی پێنج چینە، بۆ قەد یاریگایەکی تۆپی تێنس دەبێ. تێچووی ئەو تەلەسکۆپە تاکو ئێستا (١٠) ملیار دۆلارە و زانایانی هەموو جیهان، شەو و ڕۆژ چاویان لەسەرێتی و زۆر ئومێدیان پێیە کە زانیاریی کەشفنەکراوەی ئەو فەزاییە فراوانەیان بۆ وەدەست بێنێ، کە تاوەکو ئێستا لێڵ و نادیار و بزرن.

لەدەرەوەی ژووری تاقیگە و چاودێری، کۆمەڵێک لە زانایانی (ناسا – ئاژانسی ئەمەریکی فەزا)، خەریکی داڕشتنی نەخشە و پلانن بۆ ئامادەکردنی سەرنشینانی ئەم زەوییە، بۆ یەکترناسین و ئاشنا بوون بە بوونەوەرەکانی دیکە، کە ڕەنگە لەو گەردوونە بێسنوورەدا، بە شێوەیەک لە شێوەکان هەبن. ئێستا، بە کردار، بۆ یەکەمین جاری(ناسا) خەریکی هەڵبژاردنی لێژنەیەکە لە پیاوانی ئاییینی، لە قەشە و ماڵم و مەلا، ژمارەکەیان (٢٤) کەسە، بەمەبەستی خۆ ئامادەکردنی خۆیان بۆ ئەو ڕۆژەی کە هەواڵی دۆزینەوەی یان پەیوەندی کردن بە بوونەوەرەکانی فەزا دەکرێت.

(ناسا) گەرەکییەتی، بزانێ ئایینەکان بە چ شێوەیەک پێشوازی لەو جۆرە هەواڵە دەکەن، بریاریی چی لەسەر دەدەن و ئەو بوونەوەرانە – ئەگەر هەبوون – چۆن پێناسە دەکرێن و خەڵکی سەر ئەم زەوییە دەبێ، بە گوێرەی شەرع و دەستوورەکانی ئایین، چۆن مامەڵە و ڕەفتاریان لەگەڵ بکەن. لەوەش گرینگتر، (ناسا) لەژێر پەردەوە دەیەوێ بزانێ، ئەگەر ئەو شتە ڕوویدا، تێڕوانینی پیاوانی ئایینی و ئایین و خەڵک و خوا، بەرانبەر چەمکی خودا و خالق و گەردوون چی دەبێ.

کاڕڵ بیلشر، سەرۆکی پێشووی پەیمانگەی زانستیی بوونەوەرەکانی

فەلەک، کە سەر بە (ناسا)یە ئەوەی ڕوونکردووەتەوە کە چەند زانایەکی ئایینی لەو دەزگایە دامەزرێنراون بۆ لێکۆڵینەوە سەرنجدان لە ئاکامی ئەو زانست و تەکنەلۆژیایەی لە سەدەی بیست و یەکەمدا بەردجەستە دەبێ و کۆمەڵێک پرسیاری نەکراو، ڕەنگبێ بورووژێنێ . ئەو دەڵێ:"ئایین سەدان و هەزاران ساڵە لە نێو دڵ و دەروون و هزری خەڵکدا چەکەرەی کردووە، پایە و مەقام و ڕێزی خۆیان هەیە، دەبێ بزانیین کاردانەوە و پێچەکرداری ئەو خەڵکە باوەڕدارە، چی دەبێ، وە چۆنیان ئامادە بکەین بۆ ئەو هەواڵە، گەر ڕۆژێ پەیوەندی بە بوونەوەرانی دەرەوەی ئاسمانی خۆمان کرا." ئەو زانایە دەڵێ:' نابێ، هەروا بیر بکەینەوە، کە ژیان، تەنها لەسەر زەوی هەیە. ئێمە دەزانین پتر لە (١٠٠)ملیار گەلە ئەستێرە لەو فەزایە بێنی هەیە، لە هەر گەلە ئەستێرەیەکیشدا پتر لە (١٠٠) ملیار هەسارە بوونیان هەیە."

لەوەتەی مرۆڤ خووی داوەتە زانستەکانی فەزا و فەلەکناسی و خۆر و ئەستێرەکان، قەت بە قەد ئیمڕۆ پێ زانست و بە توانا و خاوەن کەرەستەی تەکنەلۆژیایی و دیگیتاڵی پێشکەوتوو نەبوو، ئەو پێشکەوتنەش ڕۆژ بە ڕۆژ لە بەردەوامی دایە، بۆیە دەرگای زۆر لە (ئەگەرەکان) کراوەن و دوور نییە موفاجەیەک ڕووبدات و هەواڵی پێشبینی نەکراوەی دەرەوەی ئاسمانی خۆمان بزانین.

یەکێک لە زاناکانی (ناسا) دەڵێ،" بەدووری نازانم، لە ساڵی ٢٠١٨، بوونەوەری بێگانە سەردانی زەویان کردبێ و ئێمە پێشمان نەزانی بێ، نابێ ئەوە بە خەون خەیاڵ و لێکبدرێتەوە و ڕاڤە بکرێ."

هەرچی سیلفانە کۆلەمبانەیە — کە ئەویش زانایەکی (ناسا)یە دەڵێ:"هەڵبەیە، گەر ئێمە وا بەهێنینە بەرچاوی خۆمان، کە ئەو بوونەوەرانەی فەزا، مەخلوقێکی وەک ئێمەن و گۆشت و ئیسقان هەیە ڕەنگیان وایە و وایە…! ئەوانە هەموو بەچوونن، ڕەنگ بە بوونەوەری زۆر بچووکی لەڕادە بەدەر زیرەک بن."

زانایان، هەموو ساڵێک، لێکۆڵینەوە دەخەنە بەردەم زانایانی (ناسا) و دەڵێن، دەنگ و ژاوەژاو وسەدای بوونەوەرانی دیکەی دەرەوەی ئاسمانی خۆمانیان وەرگرتووەو بیستووە، بەڵام هیچیان بە شێوەیەکی زانستی پشت ڕاست نەکراونەتەوە. ئەوەشمان لەبیر نەچی، زانایان دەڵێن تەلەسکۆپی (تشایم) لە کەنەدا، دەنگی هاتوو لە دەرەوەی ئاسمانی ئێمە تۆمار کردووە، یەکەمین پەخشی ڕادیویی کە زەوی وەریگرتبێ فریکوێنسیەکەی (٧٠٠) مێگاهرتز بووە.

ئەو لێژنەیەی (ناسا) لە پیاوانی ئایینی پێکیهێناوە، ناونراوە (gadgets)، هەرچی زانکۆی (CTI) لە ئەمەریکا دەڵێ" دەمێکە (ناسا) چەندان پیاوی ئایینی لە دەزگای لێکۆڵینەوە دامەزراندوە لە ئێستاشدا، وا دوو کەشتی گەڕۆک بەدەوری مەرخ دەسووڕێنە و چەندا ئامێری هەستەوەریی (ناسا) بە دزی و بە ئاشکرا هەر خەریکی پشکنینەوەی فەزان و ئیمڕۆش هیوا و خەونی گەورەی (ناسا) و جیهان تەلسکۆپی جیمیس وێبە، کە تاکو ئێستا بە گوێرەی نەخشەی داندراو، وەکو سەعات بە جوانی کاری خۆی دەکات. ئاژانسی ئەمەرکی فەزا، خەڵاتی (یەک ملیون بۆ ١٠٠) هەزار ملیۆن دۆلاری داناوە بۆ هەر کەسێ زانستیانە وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە؛" ژیان چییە؟ ئایا بوونەوەر دی لە فەزادا هەنە؟ چۆنن؟

تاوەکو ئێستا، ناو و ناسنامەی ئەو (٢٤) پیاوەی ئایینیە لە قەشە و مالم و مەلا، ئاشکرا نەکراوەن کە لە دەزگای (ناسا) دامەزراون، بەڵام زانراوە کە قەشەی ئینگلیزییان تێدایە.

تا ئێستا، هیچ لە پیاوانی ئایینی، هیچ فەتوایەکیان لە بارەی ئەو دەنگوباسانە نەداوە و چاوەڕوانین ئەوان چ دەڵێن.

لەژێر عەبای هەندێ نووسەرانی ڕۆژاوا، ئەوە دەخوێندرێتەوە، کە وا پێدەچێ، (ناسا) ڕاز و نهێنییەکی هەبێ و بەدەستی گەیشتبێ، بەڵام جارێ، کاتی درکاندنی نەهاتووە، یان جوریەت ناکات ـــ لەبەر هەر هۆیەک بێ، بیدرکێنێ، یان تەواو بۆی ساغ نەبووەتەوە.
وللە اعلم!

فازیل شەوڕۆ ـــ دوبلن

خانمێکی چاونەترسی کۆماریەکان: لیز چێینی.. ئاوات ئەسعەدی

ساڵی بەر لە ئێستەو لە 6 ئەم مانگەدا، دوژمنانی دیموکراتیەت و لایەنگرانی پارتێکی دۆڕاوی پێشبڕکێی هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی وڵاتە یەکگرتوەکانی ئەمریکا کردارێکی زۆر خەتەرناکیان ئەنجامدا.

لەو هەڵبژاردنانەدا کاندیدی دیموکراتەکان، جۆ بایدن، بە چەندو چوون بە 81 ملیۆن دەنگ بەرامبەر بە 74 ملیۆن دەنگ هەڵبژاردنەکانی بردبووەوە. کەچی بە دنەدانی دۆناڵد ترەمپ، هەزاران کەسی کۆمارییەکان و راستڕەوانی ئەمریکا زۆر بەباکانە هێڕیانکوتایە سەر کاپیتۆڵ، بۆ بەرگرتن بە دانهێنان بە سەرئەنجامی فەرمی ئەو هەڵبژاردنانە.

پاش ئەو دەستدرێژییە ناڕەوایەی سەر کاپیتۆڵ، دژی دیموکراتییەتی ئەمریکا، زۆر کەم بوون ئەو کۆمارییانەی کە کردارەکانی ترەمپیان خستە بەر ڕێژنەی ڕەخنەوە. یەکێک لەو کەسایەتیانەی خاتو لیز چەینی بوو. ئەم خانمە بوێرە، تاکو ئەمڕۆش نەک هەر کۆڵی نەداوە، بەڵکو پاش ساڵێک بەسەر ئەو کردارە توندوتیژییە، سوورە لەسەر هەڵوێستی بەئەمەکی لە پاراستنی دیموکراتییەت لە وڵاتەکەیا، سەرەڕای ئەو هەمووە دوژمنایەتییەی لە ڕیزەکانی پارتەکەیەوە ڕووبەڕووی دەبنەوە.

هەربۆیەش لە مانگی حەوتی 2021 لە سەرۆکایەتی فراکسیۆنی کۆمارییەکانا دەرکرا.

لە گفتوگۆیەکی تەلەفزیۆنی لەگەڵ کەناڵی ABC بە ئاشکرا گومانی لەوە بوو، کە ترامپ، کە زۆر بەجدی هەوڵی گەڕانەوەی ئەدات، کەسێکی گونجاو بێت، بتوانێ جارێکی دیکە ئەمریکا بەڕێوە ببات. "هەر کەسێک هەڵکوتانێکی توندوتیژانە بەسەر کاپیتۆڵ بهەژێنێت، بەمەبەست ڕاگرتن و دان نەهێنان بە ژماردنی دەنگی دەنگدەران، هەر کەسێک بڕوانێتە تەلەفزیۆن، چۆن خەڵک لە پۆلیس ئەدەن، لە کاتێکدا لایەنگرانی هەڵئەکوتنە سەر کاپیتۆلی وڵاتە یەککگرتووەکان، بێگومان ئەو کەسە ئەوەی لە بارا نیە، لە ئایندە دەسەڵات بگرێتەوە دەست."

وتیشی ناشکرێت جارێکی دیکە ئەو کەسە نیزیکی کۆشکی سپی بکەوێتەوە.

ئەو لیژنەیەی بۆ لێکۆڵینەوەی ڕووداوەکانی 6 ی کانونی دووەمی 2021 ی کاپیتۆڵ دانراوە، کە خاتو چەینی یەکێکە لە دوو ئەندامی کۆمارییەکانا تیایا، گەلێ زانیاری گرنگی کۆکردۆتەوە، کە ترامپ زۆر بەباک بووە، لەو پەلاماردانەی سەر کاپیتۆڵ. تەنانەت کچەکەی، ئیڤانکا، بەلای کەمەوە دووجار بەهودە داوای لێکردووە، دوایی بەو کارە توندوتیژییەی لایەنگرانی بهێنێت. ئەمە سەرەڕای ژمارەیێک لە کۆمارییەکان یان هاوکارەکانی ترامپ خۆی، کە پێکەوە لە کۆشکی سپی بوونە لەو کاتەدا.

خاتو چەینی بەلایەوە زۆر گرنگە، کە گەلی ئەمریکا درک بەوە بکات، کە ترامپ "چەند مەترسیدارە" بۆ دیموکراتییەتی ئەمریکا. بەڵام لە جیهانی سیاسەتی زۆرینەی پیاوانی هەڵپەرستی کۆمارییەکانا خانمانی دەسەزو بوێری وەک خاتو چەینی بەوچان دژایەتی دەکرێن، وەک ئەوەی ڕوداوەکانی کاپیتۆڵ هیچ نەبووبن. لە دامەنی ئەم هەڵوێستە نالەبارەوە ئەبێت پێشبینی ئەوە بکرێت، کە مەترسی دووبارە بوونەوەی

هەڵکوتانە سەر کاپیتۆل لە ساڵی 2024 شتێک نیە مەحاڵ بێت.

کورتەچیرۆک/ کچ و کوڕانە سەردەم!.. ڕەسوڵ بەختیار

پێکەنین و گاڵتەکانیش بۆتە بەرژەوەندی ئەمە ئێستا لەنێوەندی بەرەکە سەیر و سەمەرەکاندایین، هیچ شتێک بەهای نەماوە، هەر چەنێک بۆ دەبێ خۆ گونجاندنێک لەو نێوەندەدا بهێنینەئارا، دەنا لە بەرکردنەوەکەدا نغرۆ دەبی و لەدواتردا چەندەن نەخۆشی دەبێتە بەشێک لەجەستەت، هەر هیچ نەبێ تووشی نەخۆشی گەدە و قۆڵۆن دەبیەوە…

–ئەگەر باسی زەمانی زوو دەکەی، یان ئەوەتا ڕۆژگارێک، خۆت بەتەنیا بینیووە، ئەگەر باس لەئاینەکان و هەرچی بت و سەنەمی پێشووە، ئەوا تا بەیانی لەگەڵ سێکترو سەدان کەسی دیکە بدوێن، ناگەینە ئەنجام،

–لەوەگەڕێ ئەو گەنجەی لەکۆڵانێکە تێپەڕی، زۆر مەوومەچ بوو، کێشەی ئەمە چییە، دیار بوو تۆی دەناسی، بەلاچاوێک سەیری کردی..

-زۆر باش نایناسم، بەڵام کەمێک لەکێشەکانی دەزانم، کێشەی سەرەکی ئەم گەنجە دڵدارە و ئێستا کچە لێی بایداوەتەوە، دەڵێ: شووت پێناکەم، چونکە لەتۆ باشتر شەیدام بووە…زۆر بەراشکاوانە پێیگوتووە: ناتوانم لەخانوویەکی سەد مەتری بژیم، دەچم لە قەلایەک دەژیم چیم بووێ بۆم دەکرێ، لەجیاتی رابکەم بۆ دامەزراندن، خۆی کۆمپانیای هەیە و لەلەکەی کۆمپانیاکە خۆم دەبم بەخاوەن و بەڕێوەبەر.

–باشە، ئەمە شتێکی ئاشکرایە و بیانوویەک نەماوەتەوە بۆ بەناو خۆشویستە، ئێستا هەمووی بۆتە حەز حەزێکە.

کێشەکان ئەوەندە زۆڕن لەژمار نایەن، پێشتر پێمان سەیر بوو، لەڕێگەی فەیسبووک کچ و کوڕێک یەکتریان دەناسی و دواتر لەنێوەندی قسەکانیان خۆشەویستیان ئاڵوگۆڕ دەکرد، هەڵ لەوەدا هەڵ و ناوی منداڵەکانیان دادەنا، ئەمە هەمووی لەدواتردا بووە شتێکی ئاسایی، سەدان بگرە هەزران کەس لەدونیادا بوون بەهاوسەری یەکتری….تا ئێرەش ئاسایی بوو، بەڵام پێچی یاریکردنە زیاتر منداڵ و هەرزەکاران یاری دەکەن.

باوکی کوڕە و کچە لەسەری خۆیان دەدەن و دەڵێن، مادام وایلێهات با هەر یەکەو دوو برادەری خۆی لەپۆپجی بێنێ بۆ شایەدی.